

Др Милош Живковић*

Владимир В. Водинелић, *Грађанско право: Увод у грађанско право и Општи део грађанског права*, Београд 2012, 528.

Појављивање сасвим новог уџбеника из уводног и општег дела грађанског права у нашој правној литератури веома је ретко. Мада се прикази уџбеника ретко објављују, чини се да овог пута то може бити умесно и корисно. Уосталом, ова књига и није обичан уџбеник. Разлог лежи пре свега у чињеници да је реч о подухвату који изискује дубоко познавање врло обимне и разноврсне правне материје, познавање које захтева године преданог научног рада и оригиналног промишљања, праћења врло богате упоредне литературе и законодавства и анализе домаћих, веома несређених прописа у овој области. Поред тога, већина уџбеника из ове области у нашој литератури (најчешће названих „Увод у грађанско право“ или „Грађанско право – Општи део“) прати излагања и систематику неких страних узора, што је пракса која је установљена још у литератури из прве половине прошлог века. Оригинални уџбеници из ове области представљају истинску реткост (што уосталом важи и за упоредноправну литературу). Тако нешто би се могло рећи само за уџбеник Андрије Гамса, који је изградио оригинална или на својствен начин укомпоновао постојећа схватања о већини основних грађанскоправних појмова и установа, уподобивши их донекле и времену у ком је књига настала, односно идеолошким границама које су биле наметнуте споља. Водинелић је већ био коаутор једног од уџбеника из те области (уз пок. Обрена Станковића) који се већ пар деценија примењује као основно учило на Правном факултету у Београду (алтернативно с уџбеником пок. Драгољуба Стојановића и Оливера Антића). Због преране смрти другог аутора, овај уџбеник никада није до краја системски заокружен, а већ је више од 15 година прошло од његовог последњег ажурирања, па је, разумљиво, у приличној мери застарео. Појава самосталног Водинелићевог дела је отуд нешто што се већ дуже времена очекивало.

---

* Аутор је доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

Водинелић је један од водећих српских цивилиста, признат и ван граница Србије и бивше Југославије, који се одликује великом ерудицијом и темељним и узорним праћењем литературе, првенствено на немачком, али и на енглеском и (мање) француском језику. Ставови које истиче у својим написима увек су веома темељно образложени и засновани су на енциклопедијском познавању домаће и упоредне литературе. Међу млађим цивилистима, познато је да је, разуме се у научном смислу, врло тешко супротставити се ставовима које заступа Водинелић, јер је потребно врло широко знање и прецизна аргументација како би такво супротстављање било довољно озбиљно. Методолошки Водинелић припада „немачкој школи“, детаљан је у образложењу ставова које заступа и врло прецизан. Поврх свега, а доказ томе је дело које се приказује, Водинелић има неуобичајену дозу духовне и интелектуалне смелости и оригиналности – његови радови никад нису само исцрпно навођење туђих схватања и теорија, већ се по правилу одликују изношењем идеја које су оригиналне, и то не само у оквирима српске цивилистике. Зато је разумљиво да је његов уџбеник, у научним круговима а посебно међу његовим ученицима, био нестрпљиво ишчекиван.

Овај текст је устројен према схватањима које је Водинелић изнео још 1991. године у својим „Уводним темама“ (*Грађанско право: Уводне теме*, Номос, Београд 1991). Отуд се овде прави јасна разлика између Увода у грађанско право, као дела материје која се бави грађанским правом али није његов део, и Општег дела грађанског права, које представља део грађанског права заједнички за све посебне делове. Књига има 528 страница текста (са садржајем и навођењем коришћених скраћеница) и подељена је на три дела неједнаког обима: почиње кратким Прегледом (21–28), који садржи врло кратак увод о томе шта је грађанско право и из чега се састоји, те укратко објашњава систематику уџбеника; наставља се делом који обрађује Увод у грађанско право (29–184) и завршава најобимнијим делом о коме је изложен Општи део грађанског права (185–528).

Други део, Увод у грађанско право, подељен је на осам целина (глава), и то: појам и систем грађанског права, предмет и метод, грађанско право у систему права, упоредно грађанско право и историја грађанског права, извори грађанског права, грађанскоправни појмови, грађанскоправне норме и грађанскоправно тумачење, конкретизација и попуњавање правних празнина. Неке од ових тема Водинелић је обрадио још у коауторском уџбенику с О. Станковићем, али су овде додатно продубљене и проширене, а неке је уџбенички обрадио први пут. Имајући у виду да форма приказа не оставља простора за показивање и анализу свих (бројних) новина садржаних у овом делу, биће поменуте само неке, које овој књизи дају и карактер научног рада.

Тако, говорећи о изворима грађанског права (које иначе схвата шире него што је то у досадашњој српској цивилистици уобичајено), Водинелић први пут у једном уџбенику грађанског права чини (необично важно) разликовање између хијерархије важења и хијерархије примене, које је посебно значајно за правилну примену Европске конвенције о људским правима (даље: ЕКЉП) и њене одредбе које имају последице за област грађанског права. Суштина овог разликовања састоји се у могућности да ЕКЉП, иако је извор нижег ранга по важењу, ужива првенство у примени у односу на националне изворе, који ће се примењивати само ако су у складу с одредбама ЕКЉП чак и кад су изнад ње по хијерархији важења. Врло занимљиве су и целине о грађанскоправним појмовима и грађанскоправним нормама, пошто на кратак и разумљив (на енглеском би се рекло *nutshell*) начин приближавају ову сложену материју читаоцу, па се могу користити као својеврсна референтна листа врста правних појмова (укључујући и врсте дефиниција) и норми. Примера ради, Водинелић даје једанаест различитих подела грађанскоправних норми на врсте, а поред оних уобичајених износи и неке које су, бар за српску цивилистику, нове – нпр. подела на норме-начела, норме-правила, норме-изузетке и апсолутне норме, или истицање мешовитих, делимично когентних, а делимично диспозитивних норми. Најпосле, и целина о тумачењу представља освежење, јер садржи приказ стања савремене грађанскоправне теорије о овом питању, чиме се неки стари ставови, који се обично некритички понављају у уџбеничкој литератури, стављају под знак питања, и предочавају се нови одговори до којих је дошла савремена правна наука. У том смислу, врло је значајно истицање чињенице да правна норма своје пуно значење добија тек у примени, која је завршни чин стварања норме, те да једна норма по правилу нема само један једини исправан смисао (тумачење, конкретизацију односно попуњавање празнине), већ да је исправан сваки смисао до ког се дође на методолошки исправан начин. Такође, Водинелић истиче да нема једног јединог критеријума за избор најбољег од више могућих тумачења (конкретизације, односно попуњавања празнине) који би важио увек, већ се морају вагати аргументи за и против сваког од методолошки исправних решења у сваком конкретном случају. Ако се томе дода да ни правила тумачења нису тако прецизна, јасан је став да примена права никада није тек пуко аутоматско, механичко подвођење чињеничног скупа једног случаја под правну норму, већ је увек и стваралачки чин. Кад је реч о тумачењу прописа, Водинелић поред уобичајене квадрипартиције (језичко, историјско, системско, телеолошко) помиње и неке методе тумачења који су за наше правништво сразмерно нови – примера ради тумачење по последицама, које је у нашој судској пракси (укључујући и праксу Уставног суда) сасвим занемарено, тумачење

у складу с принципом практичне слоге, упоредноправно тумачење, итд.

Општи део се састоји од три одељка: о субјективним правима (који обухвата и излагања о имовини, стицању, преносу и престанку права те јемству и ограничењима, привиду (злоупотреби) и повреди и заштити права), о правним субјектима (правна, пословна и деликтна способност, као и идентитетска својства физичких лица; излагања о правним лицима; статусни положај животиња), те о правним чињеницама (појам, правни послови укључујући неважност, заступање, непословне радње, време).

И овај део устројен је на начин који није уобичајен у уџбеничкој литератури – не почиње излагањима о правним субјектима (што би било уобичајено, бар у српској цивилистици), већ излагањима о субјективним правима. Ова излагања се одликују највећим степеном оригиналности и новости. Сама дефиниција субјективног права разликује се од уобичајене „еклектичке“, волунтаристичко-интересне дефиниције која је досад била уобичајена у уџбеничкој литератури: субјективно право је нека конкретно одређена могућност за лице, која је правном нормом потврђена (призната) или створена (дата) и праћена је обавезом других лица. Оно је, уз то, увек нека повољност за имаоца. Најпосле, правно релевантне способности (правна, пословна), које су такође неке правом признате или дате могућности, разликују се од субјективних права јер нису конкретне, већ су уопштене, апстрактне могућности. Ако би се могло рећи да су оваква дефиниција субјективног права, као и истицање права-обавеза, права-терета и разликовање субјективних права и правних позиција нови за српску цивилистику, мада нису посве нови за упоредну грађанскоправну теорију, истицање поделе на проста и сложена права (у зависности од броја овлашћења из којих се састоје), и то као полазна подела, јесте посве ново и оригинално код Водинелића.

Тек увођењем ове поделе дају се до краја објаснити одступања од неких класичних подела које су традиционално полазне у нашој литератури, попут поделе на апсолутна и релативна права, јер је могуће да поједина овлашћења која творе сложено право имају различиту квалификацију по тим класичним поделама, па је једно овлашћење само апсолутно по дејству, а друго релативно. И сама подела која је до појављивања Водинелићеве књиге у свим нашим уџбеницима била полазна, она на апсолутна и релативна права, обрађена је на друкчији (и доследнији) начин, и разграничена је од поделе на супротстављива и несупротстављива права с којом се обично меша. Супротстављивост се дефинише као опстанак права на неком објекту без обзира на то коме тај објекат припада, што се још назива и право следовања („укорењеност“ у објекту), док апсолут-

ност односно релативност зависи од броја лица према којима право делује и садржини и одређености тог дејства. Од релативно нових подела ваља поменути ону која је инспирисана преовлађујућом у немачкој доктрини, извршену по садржини овлашћења и функцији права, на права припадања, власти, располагања, тражења, учешћа, преображаја и стицања, те поделу на права радњи и права стања, као и представљање схватања о безобјектним (које Водинелић не прихвата) и о безсубјектним правима (која Водинелић прихвата). Најпоследње, у посебној глави Водинелић представља субјективна права по грамама грађанског права у ком се јављају (породична, стварна, облигациона, привредна, интелектуална, лична и наследна). Код излагања о правним субјектима ваља истаћи врло детаљну обраду правне способности физичких лица, која је значајно осавремењавање српске уџбеничке литературе у вези с овим институтом, јер су обрађена и питања која је пред право поставио развој модерне медицине. Обрада правних лица задржала је физиономију коју је Водинелић успоставио у постојећем коауторском уџбенику, само је ажурирана позитивним правом и новијом литературом у фуснотама. Битна новост је представљање правног положаја животиња, који се значајно мења последњих деценија, и који доводи до тога да, према Водинелићу, животиње данас имају правну способност кад је реч о одређеним личним правима (за имовинска права и било које обавезе је, још увек, немају, а немају ни пословну ни деликтну способност), што их, поред тога што су својеврстан објект права, чини и својеврсним субјектом, поред физичких и правних лица. Што се излагања о правним чињеницама тиче, излагања су, иако и даље необично исцрпна за српску цивилистику, више уобичајена по структури и садржају – ваља истаћи поделу правних послова на адресоване и неадресоване, која није била позната у српским уџбеницима досад, те детаљнија излагања о конверзији ништавих послова.

Форма приказа никако није довољна да би се истакли сви квалитети ове нове Водинелићеве књиге о грађанском праву. Она је исцрпна, информативна, и биће незаобилазна за све оне који се грађанским правом баве, поготово научно. Ипак, ако би трабало истаћи један квалитет као преовлађујући, то би била њена оригиналност. Сликвито речено, овде има оригиналних идеја за десет уџбеника, ако се као критеријум узме ниво оригиналности који је био довољан нашим правним писцима да се одваже да пишу „свој“ уџбеник из неке области.

Што се замерки тиче, сем оних техничких – да би требало смањити број словних грешака, а поготово неке грешке које могу да збуне студента-читаоца (примера ради, у излагањима о пуномоћству се, на једном месту, наводи ‘властодавац’ а требало би да пише ‘пуномоћник’), готово да их и нема, сем можда једне. Та једна, ако се

уопште може назвати замерком, своди се на чињеницу да ће студенти који буду морали да савладавају овај уџбеник-књигу учити најмање двоструко више од оних који тај предмет уче из других приручника. Другим речима, ентузијазам који научник у области грађанског права има у вези с овом књигом, попут писца овог приказа, готово извесно неће делити студенти који из ње треба да уче. Ово не значи да је књига неразумљиво писана и да није примерена могућностима разумевања студента основних студија. Напротив, она је занимљиво написана и успешно приближава читаоцу-лаику врло сложене правне институте које обрађује. Међутим, имајући у виду стално опадајуће критеријуме које је донео Болоњски процес, чини се да је књига, и кад се избаце делови писани петитом, преобимна и препуњена информацијама за учило на основним студијама, наравно ако се као критеријум узме просечан обим и захтеви који се на српским правним факултетима траже на овом предмету. С друге стране, књига је из истих разлога и сведочанство о томе колико је њен аутор натпросечан професор и научник.